
ANNA PACH¹

HUMANIZM A POSTRZEGANIE EDUKACJI OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

1. Wstęp. 2. Czym jest humanizm oraz kim jest humanista? 3. Godność osoby jako wiodący problem renesansowego humanizmu. 4. Sprawność, a niepełnosprawność. 5. Humanizm edukacji osób z niepełnosprawnościami. 6. Zakończenie.

Abstrakt

Artykuł niniejszy przedstawia problematykę związaną z humanizmem oraz z postrzeganiem człowieka, a także edukacją osób z niepełnosprawnościami. Humanizm kojarzący się z renesansem nie odnosi się tylko do szeroko rozumianej sztuki czy literatury. Ma on swój wymiar filozoficzny, wyrastający z antycznej kultury, w tym filozofii, scholastyki wieków średnich oraz filozofii współczesnej (etyka chronienia osób, personalizm). Stąd ujęcie humanizmu jako skutek nawiązania i ochrony osobowych relacji oraz wypracowania sprawności (*areté*).

Współcześnie na temat niepełnosprawności mówi się dużo. Powstaje również wiele programów edukacyjnych. Jednak nadal są osoby czy instytucje, które w nieodpowiedni sposób traktują osoby z niepełnosprawnościami. Osoby niepełnosprawne, tak samo jak inni, są wartościowymi ludźmi, dlatego zasługują na godne traktowanie i takie same prawa jak każdy człowiek. Celem humanizmu jest pokazanie, że niezależnie od tego, jaki ktoś się urodził, czy jest to osoba pełno-, czy niepełnosprawna, niezależnie od płci, wiary czy narodowości, każdy po-

¹ Absolwentka Państwowej Wyższej Szkoły w Legnicy (Collegium Witelona Uczelnia Państwowa), magister pedagogiki o specjalności edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna, absolwentka PWSZ (PANS) w Głogowie. Nauczycielka edukacji wczesnoszkolnej w Szkole Podstawowej nr 10 z Oddziałami Sportowymi im. Polskich Olimpijczyków w Bielawie; e-mail: apach703@gmail.com.

siada rozum i jest w stanie stworzyć wiele wspaniałych rzeczy. Taki jest człowiek i nikogo nie można traktować jako kogoś gorszego ze względu na jakąś różnicę.

Edukacja osób z niepełnosprawnościami to również ważny temat tego artykułu. Opisane i porównane zostały tutaj: kształcenie integracyjne i nauczanie włączające. Przedstawiono wady i zalety tych systemów, które mimo wielu dobrych intencji, nie zawsze sprawdzają się i nie zawsze są odpowiednim wyborem dla osób z niepełnosprawnościami.

Słowa kluczowe: *niepełnosprawność, humanizm, osoba, edukacja.*

1. Wstęp

Temat poruszony w poniższym artykule dotyczy postrzegania i edukacji osób z niepełnosprawnościami. Celem jest popularyzacja tego tematu i zwrócenie uwagi na wartość i postrzeganie człowieka, a także edukację osób z niepełnosprawnościami. Obecnie, mimo większej świadomości na temat osób z niepełnosprawnościami, nadal często nie są one odpowiednio i sprawiedliwie traktowane, są wykluczane. Wciąż dochodzi do sytuacji, że dana szkoła lub przedszkole, mimo zapewnień, że jest placówką przystosowaną do pracy z osobami z niepełnosprawnościami, tych osób nie przyjmuje, tłumacząc, że nie jest w stanie poradzić sobie z opieką nad taką osobą. Konsekwencją takiej decyzji jest poszukiwanie nowej placówki, a częste zmiany przedszkola lub szkoły mają negatywny wpływ na psychikę dziecka, które wciąż musi zmieniać otoczenie i przyzwyczajając się do niego, co na pewno nie jest czymś komfortowym. Temat humanizmu jest ważną częścią tej pracy, ponieważ porusza on temat człowieka, jego godności, pozycji w świecie. Powinno się uświadamiać ludzi, kim są, czym jest humanizm oraz co do tego, że w życiu warto kierować się jego ideami. Człowiek nie został stworzony po to, aby zniszczyć siebie samego, lecz po to, aby żył w zgodzie z zasadami, aby tworzył społeczeństwo bezpieczne i przyjazne dla każdego, bez względu na różnice, aby każdy mógł czuć się wartościowy i tolerowany. Uświadamianie ludzi na temat humanizmu może nie zmienić nastawienia wszystkich, ponieważ zawsze będzie ktoś, kto nie zaakceptuje zmian, ale może pozwolić na to, że w przyszłości traktowanie osób niepełnosprawnych poprawi się i powstanie wiele nowych rozwiązań ułatwiających ich życie, a społeczeństwo bę-

dzie bardziej świadome i wyedukowane w tym temacie. Oprócz uświadamiania na temat humanizmu, warto przyrzeć się szkolnictwu osób niepełnosprawnych. Edukacja jest ważnym elementem w życiu człowieka, dlatego warto zwrócić uwagę na to, jak funkcjonuje, ponieważ mimo wielu wypracowanych systemów edukacyjnych, nie każdy sprawdza się i nie każdy jest odpowiedni dla wszystkich. Większość z nich oferuje odpowiednie warunki, wyposażenie i nauczycieli dla osób z niepełnosprawnościami, ale czy tak jest naprawdę? Oferty placówek wyglądają kolorowo, ale w rzeczywistości bywa różnie, zwłaszcza wzięwszy pod uwagę realia polskich przedszkoli i szkół, nie tylko przeznaczonych dla osób niepełnosprawnych. Niestety, fundusze na przedszkola i szkoły są niskie, stąd też wyposażenie ich jest słabe. Jeszcze gorzej wygląda to, gdy chodzi o przedszkola i szkoły specjalne. Wsparcie finansowe ze strony państwa też nie prezentuje się najlepiej, natomiast protesty osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów, tworzenie fundacji, zbiórek świadczy o tym, że państwo nie do końca wspiera takie osoby, dlatego trzeba podejmować badania na temat humanizacji edukacji i postrzegania osób z niepełnosprawnościami, aby zdać sobie sprawę z powagi sytuacji takich osób i uświadamiać to innym.

2. Czym jest humanizm, kim jest humanista?

Tłumacząc humanizm warto przedstawić kilka definicji, które pozwolą na lepsze zrozumienie tego terminu. *Powszechna Encyklopedia Filozofii* wyjaśnia humanizm jako pogląd lub postawę afirmującą człowieka, jego godność i podmiotowość. W konsekwencji człowiek jest wartością, ze względu na swoją godność. Wyraża się ona także w twórczości człowieka, jego jednostkowości, samostanowieniu, czyli w tym, że człowiek posiada indywidualne i społeczne uprawnienia². Człowiek to istota zdolna do tworzenia wielu pięknych rzeczy, jest w stanie wiele zdziałać. Każdy jest inny, nie ma dwóch takich samych osób, każdy posiada zestaw indywidualnych cech, własny wygląd, własne poglądy, przemyślenia i różniąc się od innych dalej jest wartościową istotą. *Encyklopedia Katolicka* przedstawia analogiczną definicję, podając różne nurty humanizmu, który jest nierozdzielny elementem teologicznej antropologii i jako ostateczne

² R. Bartzuk, *Humanizm* [w:] PEF, red. A. Maryniarczyk, t.4, Lublin 2003, s. 655.

źródło godności człowieka podaje Boga, Stwórcę i Zbawcę³. Powyższa definicja pokazuje swoją treścią, że ostatecznym źródłem ludzkiej godności jest Bóg. *Encyklopedia Pedagogiczna* etymologię humanizmu wyprowadza z łacińskiego *homo*, co oznacza człowiek oraz *humanitas*, tj. ludzkość, człowieczeństwo, szlachetne wychowanie i wykształcenie. To ostatnie jest odpowiednikiem gr. *paidei* oraz *humanus* — coś ludzkiego, dotyczącego człowieka⁴. Powyższa encyklopedia podaje też trzy różne aspekty humanizmu:

1. Humanizm to prąd umysłowy i kulturalny, sprzeciwiający się teocentrycznej kulturze średniowiecznej. Jego ideałami są: godność, samodzielność, a także całkowity rozwój przyrodzonych możliwości człowieka;
2. Humanizm to ogólna nazwa koncepcji uznającej człowieka za najwyższą wartość, znajdującą się w centrum świata;
3. Humanizm to postawę intelektualna i moralna upatrująca w człowieku najwyższą wartość⁵.

Jak widzimy, w humanizmie najważniejszy jest człowiek i jego dobro. Godność człowieka ma znaczenie, on sam jest istotą o szczególnej wartości. Wcześniej przytoczone definicje nie dzielą ludzi według ras, poglądów, orientacji, pochodzenia, wyznania itp. Każda mówi o człowieku niezależnie od tego, czy jest on niepełnosprawny, czy w pełni sprawny. Każdy jest człowiekiem, czyli najwartościowszą istotą we wszechświecie. Istota ta jest samodzielna w swoich decyzjach, posiada godność i zasługuje na odpowiednie, ludzkie traktowanie.

Omawiając humanizm warto wspomnieć o tym, kim jest humanista. Według Floriana Znanieckiego, humanista to osoba dobra, mądra i taka, która służy temu, co ludzkie, czyli tworzeniu i urzeczywistnianiu wartości⁶. Humanista to określenie nie tylko profesji, ale także postawy, co oznacza, że nie każdy filolog, czy historyk jest kimś, kto posiada w sobie humanistyczną wrażliwość, ponieważ taką wrażliwość może posiadać osoba, która nie posiada humanistycznego wykształcenia, a jest lekarzem, który zajmuje się sprawami ludzkimi⁷. Humanistę

³ S. Kowalczyk, *Humanizm* [w:] *Encyklopedia Katolicka*, red. J. Walkusz, t. 6, Lublin 1993, s. 1311.

⁴ U. Ostrowska, *Humanizm* [w:] *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, t. 2, Warszawa 2003, s. 267.

⁵ Tamże, s. 267.

⁶ I. Wojnar, *Humanistyczna pedagogika — w nieprzyjaznym otoczeniu*, [w:] *O nowy humanizm w edukacji*, red. J. Gajda, Kraków 2000, s. 30.

⁷ Tamże, s. 30.

charakteryzuje stosunek do drugiej osoby i ludzkich spraw. Według Mieczysława Gogacza, humanizm to powiązanie osób przez miłość, wiarę i nadzieję, dlatego też wyraża się on w życiu wewnętrznym człowieka, w jego sprawnościach intelektu, woli oraz osobowych relacjach, które człowiek chroni⁸. Powstaje zatem wspólnota osób. Człowiek za pomocą tych relacji kieruje się także do Boga, przez co pojawiają się następujące skutki:

1. Powstaje religia, która jest relacją miłości, wiary i nadziei wiążącą człowieka z Bogiem. Ujmując ją od strony człowieka ma wymiar humanizmu jako chronienia wszystkich osób włącznie z osobą Boską, wyraża się chronieniem w podejmowaniu wobec Boga odniesień przez miłość, wiarę i nadzieję;
2. Skutkiem humanizmu i religii jest *metanoia*, oznaczająca zmianę sposobu postępowania, czyli dystansowanie świata wytworów na rzecz osób — zabieganie o trwanie relacji osobowych⁹.

Witold Juliusz Kapuściński z kolei mówi o trzech zasadach, które należy spełnić, aby humanizm był obecny w naszym życiu:

1. Uczestniczyć biernie, jak i czynnie w kulturze współczesnej i dawniejszej, a dotyczy to: muzyki, sztuki, literatury, nauk humanistycznych itp. Psychika i sumienie powinny być kształtowane w większości przez wartości niematerialne, a nie zdobywcze techniki;
2. Porozumiewać się we wszystkich dziedzinach życia. Humanista posługuje się kilkoma językami, jest w stanie dogadać się z wieloma osobami, to ktoś, kto jest życzliwy niezależnie od narodowości, to ktoś tolerancyjny, wolny od fanatyzmu, osoba walcząca o swoje racje tylko poprzez słowa i myśli, charakteryzująca się odpowiednim poczuciem humoru, dystansem do wielu spraw;
3. Kontemplacja dzieł sztuki, świata ludzkiego, kosmosu i samego siebie. Kontemplacja, czyli według autora skupienie się w większej mierze na życiu psychicznym i zachwywanie się poprzez intelekt i zmysły pełnią istnienia¹⁰.

Człowiek kierujący się humanizmem w swoim życiu jest otwarty na poszerzanie swojej wiedzy, horyzontów, interesuje się kulturą współczesną i starszą. To ktoś uznawany za inteligentną osobę, kto bez problemu porozumiewa się

⁸ R. Faron, M. Krasnodębski, *Poezja humanizmu, religii i metanoi. Dwugłós do książki Mieczysława Gogacza Skrzydła Aniołów*, „Ełckie Studia Teologiczne”, 2/2001, s. 93.

⁹ Tamże, s. 93–94.

¹⁰ W. J. Kapuściński, *Człowiek czy humanista w kosmosie*, Kraków 1982, s. 12–13.

z innymi, nie tylko w tym samym języku, broniąc swoich racji jest kulturalna i zamiast przemocy czy krzyku używa słów i argumentuje. Współcześnie takich osób brakuje, mimo że świadomość na wiele tematów zwiększa się i jest lepszy dostęp do informacji. Obecnie trudno jest spełnić zasady przedstawione przez Witolda Juliusza Kapuścińskiego. Ze względu na rozwijającą się technologię, wielu ludziom nie chce się zagłębiać w sprawy kultury, zwłaszcza starszej, może poza muzyką, ale częściej współczesną niż klasyczną. Sztuką, którą ludzie wybierają chętniej jest kino, film, a nie teatr. Starsze dzieła literatury odstrasza młodą osobę trudniejszym w zrozumieniu językiem, rzadko osoby te sięgają po takie pozycje. Mimo to jest nadzieja, że pojawi się zainteresowanie starszymi dziełami kultury, zwłaszcza wśród młodych osób, przez przenoszenie elementów kultury wyższej do kultury popularnej. Witold Kapuściński podkreśla, że niezależnie od systemu społecznego lub państwowego nie jest łatwo być humanistą i uznawać człowieka za wartość najwyższą. Przeszkadza temu egocentryzm i żądza władzy, a współczesne systemy społeczne, religijne i polityczne nie spełniają zasad humanizmu¹¹.

3. Godność osoby jako wiodący problem renesansowego humanizmu

Najważniejszym tematem renesansowego humanizmu była godność człowieka, jednak zanim zostanie przedstawione to, jak godność ludzka była postrzegana w tamtym okresie, należy wytłumaczyć, czym ona jest. Godność można wyjaśnić jako poczucie własnej wartości, a wartość człowieka dla humanizmu jest jednym z ważniejszych tematów, a zwłaszcza w okresie renesansu.

Wpływ na rozwój renesansowych ideałów miało opanowanie i upowszechnienie czcionki drukarskiej, dzięki czemu książki stały się bardziej dostępne. Nie bez znaczenia było też opanowanie przez Turków Konstantynopola, co w konsekwencji spowodowało przemieszczenie ludności i pojawienie się greckich uczonych we włoskich miastach¹². Przybycie greckich (bizantyjskich) uczonych do miast włoskich dało możliwość lepszego rozpowszechnienia idei starożytności. Wraz z nimi bowiem do Włoch dotarły dzieła, które tylko we frag-

¹¹ Tamże, s. 92.

¹² J. Kulbaka, *Niepełnosprawni z dziejów kształcenia specjalnego*, Warszawa 2012, s. 39.

mentach lub arabskich przekładach znano w Europie Zachodniej. Renesans był czasem, kiedy dokonywano wielu zmian i nie dotyczyły one tylko przyjęcia grecko-rzymskiej filozofii, kultury, budownictwa, ale także powstania wielu ośrodków miejskich, polepszenia się higieny, wiedzy w zakresie medycyny, poprawy edukacji wraz z programami nauczania oraz większe zainteresowanie dobrym i moralnym wychowaniem, zwłaszcza młodzieży z problemami wychowawczymi¹³. Takie działania na pewno polepszyły jakość życia ludzi, co również miało pozytywny wpływ na ich samopoczucie, świadomość i wiedzę. Mistrzowie renesansu nie odcięli się od wieków średnich, co ukazuje zagadnienie godności osoby ludzkiej, które, choć należy do dorobku renesansu, wyrasta z filozofii późnego średniowiecza, m.in. Jana Dunsza Szkota¹⁴.

Ważnym zagadnieniem dla renesansowego humanizmu była wolność człowieka, a także zachęta do tworzenia ludzkiego świata na zasadach biblijnych i podkreślanie wartości pracy¹⁵. Człowiek miał być istotą samodzielnie myślącą i decydującą, kimś, kto dzięki swojemu umysłowi jest zdolny tworzyć. Miał mieć możliwość dbania o swoje zdrowie, higienę, ponieważ jest najwyższą wartością i ma prawo do życia na odpowiednim poziomie. Miał być to ktoś, kto ma dostęp do sztuki, literatury, jest wolną istotą, mogącą dokonywać własnych wyborów.

Pośród humanistów szerzących renesansowe ideały można wymienić m.in. Erazma z Rotterdamu i Jana Ludwika Vivesa, a wśród Polaków Andrzeja Frycza Modrzejewskiego, Szymona Maryckiego i Sebastiana Petrycego¹⁶. Ich działalności przyświecało hasło: „Jestem człowiekiem i sądzę, że nic, co ludzkie, nie jest mi obce”¹⁷. W okresie renesansu człowiek był najważniejszy. Znacznie więcej jego zachowań i przyzwyczajęń zaczęto uznawać za zgodne z normami. Powyższy cytat pokazuje, że człowiek powinien rozumieć drugiego człowieka jako należącego do tego samego gatunku. Każdy też powinien traktować siebie z szacunkiem, ze względu na przyrodzoną mu godność. Niezależnie od pochodzenia czy stanu zdrowia ludzie są tacy sami. Mimo różnicy zwyczajów,

¹³ Tamże, s. 40.

¹⁴ M. Gogacz, *Filozoficzna identyfikacja godności osoby ludzkiej*, [w:] *Zagadnienie godności osoby ludzkiej*, red. J. Czerkawski, Lublin 1944, s. 114–115.

¹⁵ Z. Łomny, *Humanizm w szkicowanym obrazie historycznym — o jego jakościową obecność w edukacji przyszłości*, [w:] *O nowy humanizm w edukacji*, red., J. Gajda, s. 123.

¹⁶ J. Kulbaka, *Niepełnosprawni z dziejów...*, dz. cyt. s. 40.

¹⁷ Tamże, s.39.

poglądów, trybu życia, wszyscy ludzie posiadają umysł i wolną wolę, dokonują różnych wyborów, w różny sposób kształtują swoje życie. Renesans szeroko propaguje zagadnienie godności, podkreśla wartość człowieka.

1. Giovanni Pico Della Mirandola w tekście *Początek mowy o godności człowieka* tłumaczy na podstawie przywołanych cytatów, dlaczego to człowiek jest najważniejszą istotą na świecie, godną czci, znajdująca się ponad innymi istotami żywymi, niewiele niżej od aniołów. Postrzeganie człowieka w taki sposób tłumaczy tym, jak Bóg stworzył świat. Stworząc, wypełnił go różnymi istotami. Chciał, aby na świecie był ktoś jeszcze, kto mógłby kochać piękno tego, co On stworzył, aby był istotą dysponującą wolną wolą; tym kimś jest człowiek stworzony na Jego podobieństwo. Bóg postawił człowieka w centrum świata i dał mu wolną wolę, aby szedł wybraną przez siebie drogą.
2. Erazm z Rotterdamu w tekście *Człowiek zewnętrzny i człowiek wewnętrzny* dzieli człowieka na ciało i duszę. Ciałem jest niższy od zwierząt, natomiast duszą może zjednoczyć się nawet z samym Bogiem. Erazm twierdzi, że człowiek bez ciała byłby istotą boską, a dzięki temu, że ma rozum, nie jest zwierzęciem. Wspomniał Platona, który pisał o tym, że człowiek posiada dwa rodzaje duszy, jeden boski i nieśmiertelny, a drugi śmiertelny i ulegający niepokojom. Człowiek jest w stanie przeciwdziałać niepokojom, dzięki temu, że posiada rozum umieszczony w mózgu, czyli najwyższej części ciała, najbliższej niebu, najmniej zwierzęcej.
3. Gianozzo Manetti w tekście *Godność człowieka i wspaniałość dzieł ludzkich* podkreśla wspaniałość człowieka i potęgę jego umysłu. Człowiek umysłowi zawdzięcza to, że stworzył wiele dzieł: domy, osiedla, język, pismo, sztukę itp. Wszystkie te wynalazki człowieka Manetti uważa za tak wspaniałe jakby były dziełami aniołów, a nie ludzi.
4. Ambroise Pare w tekście *O człowieku* uznaje go za istotę, która znacznie przewyższa zwierzęta. Podkreśla, że człowiek jest stworzony na obraz Boga, otrzymał od Niego rozum, ręce i mowę. Dzięki tym darom człowiek może tworzyć, porozumiewać się, nadawać nazwy itp. Pare widzi w człowieku króla świata; wszystko wokół podlega jego prawu¹⁸.

¹⁸ B. Suchodolski, I. Wojnar, *Humanizm i edukacja humanistyczna. Wybór tekstów*, Warszawa 1988, s. 118-135.

Powyższe przykłady pokazują, że humanizm renesansowy mocno podkreślał godność i znaczenie człowieka w świecie. Osoba ludzka była gloryfikowana, czasami aż przesadnie. Człowieka porównywano do aniołów lub istoty boskiej, był przedstawiany jako najważniejsza istota, która posiada władzę nad wszystkim, posiada potężny umysł, dzięki któremu mogła zbudować cywilizację, stworzyła wiele wynalazków, języków, sztukę, pismo i wszystko to, co ułatwia codzienne życie. Człowiek w tamtym okresie to ktoś stworzony na podobieństwo Boga i ozdabiający swoimi tworem świat, który stworzył Bóg, ponadto znacznie przewyższa zwierzęta i może nimi rządzić. Porównanie człowieka do istot boskich świadczy o tym, jak wysoko był on wzniesiony ponad inne istoty, jak był wychwalany i jak ważne znaczenie miał. Był najwyższą wartością, poza Bogiem.

4. Sprawność, a niepełnosprawność

Człowiek niezależnie od tego, czy jest sprawny, czy niepełnosprawny, to wciąż człowiek, który posiada wartość, jest ważny, posiada uczucia i marzenia. Może wydawać się, że tylko osoby niepełnosprawne potrzebują pomocy i wsparcia od innych, ale od nich również można się wiele nauczyć. Problemy, z jakimi muszą mierzyć się osoby z niepełnosprawnościami, często pokazują, jak bardzo są wytrwałe i cierpliwe; ich spojrzenie na świat jest nieco inne i takiego spojrzenia powinni nauczyć się ludzie z pełnią sprawności. Należy pamiętać, że osoby z niepełnosprawnościami są zbudowane tak samo jak każda inna osoba; posiadają ciało, duszę, rozum, uczucia, emocje, dlatego nie powinno się ich odrzucać i traktować jako istoty mniej wartościowe. Omawiając temat niepełnosprawności, warto omówić, czym jest sprawność. „Sprawność to umiejętność wypracowana przez intelekt lub wolę człowieka; intelekt jest odpowiedzialny za poznanie, natomiast wola odpowiada za wybór tego, co wskazał jej intelekt”¹⁹. Sprawność to po prostu umysł i wola. Umysł można wykształcić, a wykształcony oznacza mądrość, którą posiadają ludzie i która jest ich sprawnością. Wyróżniamy:

¹⁹ M. Krasnodębski, *Niepełnosprawność apelem o humanizm*, „EPI. Kwartalnik problemów społecznych i medycznych” 1(17)2005, s. 12–13.

1. Sprawności intelektu — dzielą się one na teoretyczne i praktyczne. Teoretyczne są tymi, które wyznaczają cel działaniom, a praktyczne — to działanie. Do teoretycznych sprawności zalicza się:
 - a) Sprawność pierwszych zasad poznania — dzięki nim człowiek opisuje świat: zasada niesprzeczności (jeden byt nie jest drugim bytem, a nie jest też niebytem), zasada tożsamości (byt to byt i ma w sobie to, co go stanowi), zasada wyłączonego środka (dwa byty nie posiadają części wspólnych), zasada racji dostatecznej (przyczyną bytu może być tylko byt);
 - b) Sprawność wiedzy — dzięki niej w jasny, zrozumiały sposób możemy przekazywać informacje na temat istoty spraw i rzeczy;
 - c) Sprawność mądrości — to umiejętność przedstawiania prawdy o świecie, rzeczywistości, otaczających nas osobach zgodnie z dobrem;
2. Praktyczne sprawności intelektu:
 - a) Prasumienie — oznacza to, że człowiek chce dobra, ale unika tego, co mu szkodzi, nie jest to sumienie;
 - b) Roztropność — umiejętność realizowania celu określonego przez mądrość poprzez dobranie odpowiednich środków;
 - c) Sprawność sztuki — umiejętność wytwarzania, dzięki temu wiadomo, jak coś wykonać;
3. Sprawności woli — działania ujawniają wolę, skierowaną ku moralnemu dobru. Sprawności moralne odpowiadają za postępowanie, są przyczyną życiowej satysfakcji i dzieli się je na:
 - a) Roztropność — jest sprawnością intelektu i woli, odpowiada za słuszne postępowanie. Dotyczy życia prywatnego, jak i wspólnotowego;
 - b) Sprawiedliwość — jest sprawnością, dzięki której panuje ład w życiu człowieka i społeczeństw. Każdy powinien otrzymać to, co mu się należy;
 - c) Męstwo — chroni przed zwątpieniem i powoduje dążenie do wybranego dobra; dzięki niemu człowiek nie wybiera łatwiejszej drogi, która może być niesłuszna. Jest stały w uczuciach, cierpliwy, zdolny do poświęcenia;
 - d) Umiarkowanie — jest to cnota woli, która dotyczy uczuć. Powinno się w sposób rozumny traktować dobra. Zadaniem umiarkowania jest porządkowanie uczuć, które pojawiają się pod wpływem pożądania naturalnego²⁰.

²⁰ Tamże, s. 13-14.

Wyżej przedstawiona definicja i sprawności dowodzą, że sprawność to nie tylko możliwość poruszania się, chodzenia, wykonywania czynności, czy ogólnie zdrowie. Sprawność to przede wszystkim umysł, który posiada każdy człowiek niezależnie od tego, skąd pochodzi, jak wygląda. Wciąż kształcony umysł daje człowiekowi mądrość, potrafi rozróżniać dobro od zła, rozróżniać prawdziwe informacje od fałszywych, zdaje sobie sprawę ze swojego istnienia i rozróżnia siebie od innych ludzi oraz rzeczy. Umysł to również uczucia, zdolność podejmowania decyzji, jest w stanie realizować cele, tworzyć różne rzeczy, bo wie, jak je robić. Sprawność to też wola, która u każdego jest raczej skierowana do czynienia dobrych rzeczy, a więc jest też sprawnością moralną, dzięki której człowiek postępuje zgodnie z dobrem, sprawiedliwie i oczekuje sprawiedliwości. W swoich czynach nie poddaje się i stara się wybrać najszlachetniejszą drogę, wybiera dobro, a odrzuca zło. Umysł i wola odpowiadają za to, jak człowiek żyje, jakie podejmuje decyzje, za to, że jest rozumny, rozpoznaje rzeczywistość, zdaje sobie sprawę ze swojego istnienia, że jest indywidualnym bytem samym w sobie, że może działać i tworzyć.

Analizując pojęcie sprawności, warto wiedzieć, po co i w jakim celu są. Sprawności są dla tego, co istnieje, są po to, aby chronić relacje istnieniowe, czyli chronić humanizm, czyli powiązania z innymi osobami, a także chronić religie, co oznacza powiązania z Bogiem²¹. Należy wykształcić i wychować, usprawnić trzy sfery władz:

1. Intelpekt — jego wychowanie powoduje uzyskanie sprawności, jaką jest trwanie intelektu przy prawdzie, która jest dla niego cenna i ważna;
2. Wola — jest to możliwość decydowania. Wykształcenie jej daje sprawność, która powoduje, że wola nie wybiera cegokolwiek, tego, co podpowiadają jej uczucia, lecz wybiera to, co wskazuje intelekt, co on uzna za cenne. Intelpekt może trwać przy prawdzie, ale wola powinna trwać przy dobru. Trwanie przy dobru potrzebuje męstwa; wychowanie woli sprawia więc, że jest ona przy tym, co dobre, cenne oraz przy Bogu;
3. Uczucia — kształcąc uczucia uzyskujemy uwrażliwienie ich piękno, aby móc wybrać to, co posiada najmniej niedoskonałości. Wychowanie uczuć to panowanie nad nimi, nie mogą być one ponad intelektem i wolą,

²¹ M. Gogacz, A. Andrzejuk, *Niepełnosprawność (aspekty teologiczne)*, Poznań 1991, s. 41.

są potrzebne, ale nie najważniejsze, ponieważ gdyby dominowały nad intelektem i wolą, człowiek nie różniłby się niczym od zwierzęcia²².

Kształcenie władz powoduje pojawienie się sprawności. Wśród nich najważniejszy jest intelekt, który jest przy cennej i ważnej prawdzie, natomiast wola musi podporządkować się intelektowi, a uczucia powinny podporządkować się intelektowi i woli. Wykształcenie tego wszystkiego tworzy człowieka, który trzyma się tego, co prawdziwe i cenne. Człowiek dokonuje odpowiednich wyborów, zgodne z intelektem, a uczucia uwrażliwiają go na piękno i jest w stanie nad nimi panować i kierować się przede wszystkim intelektem. Do sprawności, jakie otrzymuje człowiek, można zaliczyć dary Ducha Świętego:

1. Bojaźń Boża — czyli patrzeć na wszystko w odpowiednich proporcjach. Człowiek powinien odczuwać pokorę, ponieważ nie jest istotą idealną jak Bóg;
2. Umiejętność — wspomaga nadzieję, która jest potrzebna do zaufania Bogu, mimo tęsknoty, trzeba poczekać, zaufać i mieć nadzieję;
3. Pobożność — oznacza właściwe postępowanie wobec ludzi i Boga. Takimi sprawnościami jest pokora i łagodność. Jest częścią składową sprawiedliwości (Platon).
4. Męstwo — dotyczy wytrwałości, czegoś, co boli, ale trzeba przetrwać;
5. Mądrość — powoduje przygotowanie do kontemplacji Boga, czyli pewnej formy modlitwy. Kontemplacja i mądrość pogłębiają miłość, ponieważ mądrość ujmuje prawdę i dobro. Patrząc od strony dobra to właśnie więź z Bogiem jest bardzo cenna, jest jak dobro;
6. Rozum — umiejętność bycia w kontakcie tylko z Bogiem, co daje czystość, która polega na tym, że Bóg jest dla człowieka najważniejszy, a inne rzeczy mniej ważne;
7. Rada — dar ten pomaga w czynieniu dobra drugiemu człowiekowi ze względu na Boga²³.

Podsumowując, każdy może osiągać sprawności, niezależnie od tego, czy jest osobą niepełnosprawna, czy sprawna. Istnieje bardzo duży zakres sprawności, które każdy człowiek może zdobyć, utrzymać i rozwijać. Tych sprawności nie da się odebrać. Są one cenne przede wszystkim dla osobowości i jedyne, co można z nimi zrobić, to dbać o nie i kształcić, a one będą rozwijać osobowość.

²² Tamże, 43–45.

²³ Tamże, s. 48–49.

Wyżej opisane sprawności mogą posiadać również osoby niepełnosprawne. To właśnie osoby z niepełnosprawnościami uczą innych sprawności, humanizmu, zaufania, którego często inni nie mają, uczą życzliwości przez to, że sami jej wymagają, uczą miłości do Boga i ludzi, są strażnikami humanizmu²⁴. Spojrzenie osób z niepełnosprawnościami na wiele spraw jest inne. Są to najczęściej osoby silne, cierpliwe, walczące, radzące sobie z rzeczywistością i trudnościami, jakie ich spotykają, są nadzieją dla innych, motywują, sprawiają, że inni podnoszą się na duchu, wierzą w przezwyciężenie kryzysów.

5. Humanizm edukacji osób z niepełnosprawnościami

Edukacja to ważny element w życiu każdego człowieka. Daje możliwość rozwoju osobowości, umysłu, uczy odpowiednich postaw, zachowań, w części kształtuje poglądy na różne sprawy, tworzy osobę ludzką. Bez edukacji człowiek nie byłby w stanie poradzić sobie w życiu, nie umiałby tworzyć, komunikować się w odpowiedni sposób, pisać, zachowywać się w różnych sytuacjach, nie mógłby tworzyć własnej osobowości, nie znając dóbr kultury, których poznanie zapewnia edukacja. W edukacji powinien być obecny humanizm, dla którego najwyższą wartością jest człowiek, ważna jest jego godność, wolność i to, co go wyróżnia wśród innych istot, czyli rozum. Pojęciem powiązanim z humanizmem jest podmiotowość jednostki ludzkiej, którą łączą ze światem realne relacje, która tworzy własne wartości i wprowadza je w działania społeczne²⁵. Każdy jest indywidualnością i ma prawo wyrażać siebie, dokonywać własnych wyborów, wpływać na otaczającą rzeczywistość i dowolnie ją zmieniać. Z pedagogicznego punktu widzenia o podmiotowości możemy mówić z trzech poziomów:

1. O jednostce, która podlega socjalizacji, czyli o kształtowaniu tożsamości jednostki, jej autonomii oraz orientacji podmiotowej;
2. O relacji jednostki z grupami pierwotnymi, do których zaliczamy rodzinę, także o autonomii jednostki i orientacji podmiotowej;

²⁴ Tamże, s. 49–50.

²⁵ A. Warchał, *Podmiotowość w sferze społecznej*, [w:] *Podmiotowość, osoba, tożsamość*, red. Ł. Zaorski–Sikora, za: M. J. Szymański, *Edukacyjne problemy współczesności*, Kraków 2014, s. 105.

3. O relacji jednostki ze strukturami instytucjonalnymi, a zwłaszcza edukacyjnymi²⁶.

Edukacja nacechowana humanizmem nie dzieli ludzi na kategorie, niezależnie od tego, czy jest to osoba niepełnosprawna, czy w pełni sprawna, wszystkim zapewnia równy rozwój, kształcąc samodzielne jednostki. Jednostka dobrze wykształcona będzie umiała poradzić sobie w trudnych sytuacjach i zawsze znaleźć rozwiązanie, dlatego ważne jest to, aby odpowiednio podejść do każdego człowieka, aby można było nauczyć i wykształcić w nim odpowiednie cechy. Pojawienie się humanistycznych nurtów spowodowało, że skończyło się segregowanie, izolowanie uczniów, zaczęto przechodzić na modele integracyjne i włączające. W teorii i praktyce humanistyczna kultura, edukacja i pedagogika specjalna tworzą działania, które mają na celu przynieść korzyść rewalidacji; zalicza się do nich nurty postępu humanistycznego:

1. Pedagogika poszukiwania alternatywnych propozycji i wyborów edukacyjnych;
2. Pedagogika możliwości zmiany granic rozwojowych i edukacyjnych człowieka;
3. Pedagogika optymizmu i nadziei na sukces, wychowania bez porażek;
4. Pedagogika twórczości, autokreacji, samorealizacji bez względu na posiadane predyspozycje, możliwości i społeczne warunki²⁷.

Stworzenie szkół integrujących uczniów niepełnosprawnych z osobami w pełni sprawnie funkcjonującymi oraz z osobami z różnych środowisk na pewno ma swoje zalety, ale także wady. Integrowanie uczniów w taki sposób ma swój udział na kształcenie integracyjne i nauczanie włączające. Krótkie omówienie i porównanie tych dwóch terminów pozwoli na przedstawienie zalet i wad, jakie ma taka integracja oraz tego, na czym polega.

W kształceniu integracyjnym ważnym pojęciem jest integracja edukacyjna. Według Hulka, integracja w edukacji polega na maksymalnym włączeniu dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami do zwykłych szkół i innych placówek oświatowych, aby mogły wzrastać w gronie zdrowych rówieśników²⁸. Integracja polega tu na połączeniu dzieci pełnosprawnych z niepełnosprawnymi

²⁶ R. Cichocki, *Podmiotowość w społeczeństwie*, za: M. J. Szymański, tamże, s. 107.

²⁷ W. Dykcik, *Wprowadzenie w przedmiot pedagogiki specjalnej jako nauki*, [w:] *Pedagogika specjalna*, red. W. Dykcik, Poznań 2007, wydanie 7, s. 40.

²⁸ A. Zawiślak, *Wybrane zagadnienia pedagogiki specjalnej*, Kraków 2009, s. 30.

i stworzeniu z nich jednej grupy, w której będą się wspólnie uczyć, integrować i poznawać siebie wzajemnie. Takie rozwiązanie pozwala dzieciom niepełnosprawnym uczyć się w bardziej naturalny sposób, a dzieci pełnosprawne są przyzwyczajane do społeczeństwa, w którym każdy jest inny i posiada indywidualne cechy. Nie zawsze integracja dotyczy wszystkich osób, czasem dotyczy to tylko określonych stopni niepełnosprawności. Nie każda placówka jest przeznaczona do przyjmowania osób z różnymi niepełnosprawnościami, są takie, które przystosowane są tylko do konkretnej niepełnosprawności. Cel i zadania integracji pokazują, jak ważna jest ona dla osób z niepełnosprawnościami:

1. Celem jest stworzenie osobom niepełnosprawnym takich samych warunków do życia jak osobom innych grup społecznych.
2. Zadaniem, które dotyczy integracji dzieci pełnosprawnych i niepełnosprawnych w naturalnym środowisku rówieśniczym, są:
 - a) Uczenie tolerancji i akceptacji wobec innych.
 - b) Wielopoziomowe nauczanie, używając wspólnego programu nauczania i dostosowanie go do potrzeb, a także możliwości wszystkich uczniów w zakresie treści, metod i tempa uczenia się różnych dzieci.
 - c) Poprzez wykorzystanie metod opartych na współpracy, aktywizowanie dzieci, nawet pomimo różnic pojawiają się podobieństwa w wartościach i potrzebach.
 - d) Tworzenie sytuacji, dzięki którym dzieci mają możliwość twórczego rozwoju poprzez różnorodną działalność.
 - e) Stymulowanie rozwoju dziecka niepełnosprawnego i przygotowanie go do samodzielnego włączania się w życie społeczne, poprzez zrozumienie swojej odrębności.
 - f) Kształtowanie postaw prospołecznych w stosunku do osób niepełnosprawnych, a także osób niepełnosprawnych w stosunku do osób pełnosprawnych²⁹.

Wyżej wymienione cele i zadania dowodzą tego, że kształcenie integracyjne posiada wiele zalet. Dzieci od najmłodszych lat uczą się tolerancyjnej postawy wobec innych, mają zaspokojone indywidualne potrzeby, kształtuje się w nich dobre cechy charakteru. Dzięki przystosowanym do ich potrzeb programowi

²⁹ M. Buchnat, *Formy organizacji kształcenia dziecka z lekką niepełnosprawnością intelektualną, a jego kompetencje społeczne*, Poznań 2015, s. 61.

są w stanie odpowiednio przyswajać wiedzę, uczą się współpracy, twórczej działalności, samodzielności. Integrowanie dzieci niepełnosprawnych z resztą społeczeństwa na pewno ułatwi im funkcjonowanie i radzenie sobie w dorosłym życiu. Niestety, oprócz zalet takie nauczanie ma też swoje wady. Integracja to nie zawsze dobry wybór dla osób z niepełnosprawnościami, ponieważ bywa tak, że dzieci w takiej szkole spotyka przemoc, izolacja, *mobbing*, co jest przyczyną zamykania się w sobie, gorszego rozwoju niż w środowisku osób o podobnym stopniu niepełnosprawności. Zdarza się też, że szkoły publiczne lub prywatne nie sprawdzają się, ponieważ dyrektorzy tych placówek chętnie przyjmują chesne, ale nie tworzą właściwego środowiska do rozwoju.

Nauczanie włączające również związane jest z integracją i łączeniem ludzi w jedną grupę, ale różni się od kształcenia integracyjnego. M. Gil tłumaczy włączanie jako coś, co wiąże się z systemem wartości akceptującym i szanującym różnorodność związaną z płcią, narodowością, niepełnosprawnością i poziomem inteligencji³⁰. Z kolei A. Firkowska–Mankiewicz edukację włączającą, którą autorka tłumaczy jako możliwość nauki uczniów z niepełnosprawnościami razem ze sprawnymi rówieśnikami w zwykłych szkołach powszechnych, dostosowanych do potrzeb różnych uczniów, gdzie wspierani i doceniani są wszyscy uczniowie, czyli nie tylko niepełnosprawni³¹.

Ostatnia definicja tłumaczy pojęcie włączania edukacyjnego, jako zapewniającego osobom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi dostęp do szkół powszechnych, lokalnych placówek oświatowych, uwzględniając środowiska, które są indywidualnie dopasowane i najmniej ograniczające rozwój ucznia z niepełnosprawnością³². Definicje te pokazują różnice między kształceniem integracyjnym, a nauczaniem włączającym. W obu przypadkach chodzi o łączenie ludzi w jedną grupę, natomiast w przeciwieństwie do kształcenia integracyjnego, tutaj, oprócz łączenia osób w pełni sprawnych tylko z niepełnosprawnymi, łączy się ich również z osobami z różnymi problemami, potrzebami, z różnych środowisk, mniejszości etnicznych, różnej narodowości. Zaletami takiego nauczania jest umożliwienie każdemu nauki w naturalnym środowisku, w szkołach ogólnodostępnych, które znajdują się najbliżej miejsca zamieszkania. Uczęsz-

³⁰ B. Papuda–Dolińska, *Dziecko z niepełnosprawnością wzroku w roli ucznia szkoły ogólnodostępnej, integracyjnej i specjalnej*, Lublin 2017, s. 34–35.

³¹ Tamże, s. 35.

³² Tamże, s. 36.

czanie do takiej szkoły może uczyć tolerancji, współpracy z osobami z różnymi problemami. To nauka życia w różnorodnym społeczeństwie, nauka odpowiedniego traktowania, to także szansa na odpowiedni rozwój, kształcenie każdego bez izolacji i tworzenia specjalnych grup klasowych.

Porównując kształcenie integracyjne i nauczanie włączające warto wspomnieć o ich cechach. Oba nauczania różnią się ze względu na wybór szkół i klas, programy nauczania, nauczycieli oraz pomoc specjalną. Kształcenie integracyjne jest ograniczone tylko do szkół i klas integracyjnych. Programy nauczania są zindywidualizowane, a odpowiedzialność za kształcenie ponoszą pedagodzy specjaliści. Wymagana jest też stała pomoc specjalna dla uczniów z niepełnościami. Edukacja włączająca jest otwarta na kształcenie w każdej szkole rejonowej w zwykłych klasach szkolnych. Program jest jeden, zindywidualizowany dla wszystkich, a odpowiedzialność za kształcenie ponosi nauczyciel klasowy, natomiast pomoc specjalna jest elastyczna, co oznacza, że potrafi dostosować się do nowych warunków, zmiennych potrzeb uczniów. Kształcenie integracyjne wypada lepiej przede wszystkim ze względu na zindywidualizowany dla każdego program nauczania, stałą pomoc pedagoga specjalnego, która jest niezbędna, aby uzyskać lepsze efekty w nauczaniu, a uczniowie z niepełnościami będą mieli możliwość rozwoju w jak najbardziej naturalnym środowisku. Z kolei edukacja włączająca, która ma elastyczną pomoc specjalną, sprawia wrażenie bardziej chaotycznej i niemogącej odpowiednio funkcjonować w Polsce współczesnej w tutejszych realiach edukacyjnych. W nauczaniu włączającym najtrudniej jest nauczycielom, którzy muszą mieć odpowiednio przygotowany program, odpowiednie metody, środki, aby móc spełnić indywidualne potrzeby rozwojowe wszystkich uczniów. Można stwierdzić, że nie jest to zadanie w pełni możliwe do wykonania. Praca z taką klasą na pewno nie jest łatwa; nauczyciel musi mieć dużo cierpliwości, ponieważ spotyka się z uczniami z różnych środowisk, którzy zachowują się w różny sposób, mają różne potrzeby, problemy. Dodatkowo ważne jest, aby nauczyciel miał dużą wiedzę w zakresie wychowania, uczenia takich osób, ważna jest też duża pomysłowość w rozwiązywaniu problemów, tworzeniu zajęć i zadań.

Po krótkim omówieniu edukacji włączającej można stwierdzić, że ma ona wiele słabości i nie jest sprawdzona, a integracja, jaką oferuje, jest również możliwa w społeczeństwie, gdzie każdy może spotkać różnych ludzi, co również może uczyć podejścia do innych. Pomijając wady, pojawienie się takiego systemu

jest już pewnym krokiem, który przy odpowiednim dopracowaniu może w przyszłości wprowadzić pozytywne zmiany w edukacji specjalnej. Współcześnie ten system nie spotyka się z aprobatą, takie szkoły nie są w stanie zapewnić odpowiedniego rozwoju, troska o dobro wspólne w nich nie istnieje. Klasy są trudne, dzieci niedostosowane społecznie potrafią zakłócać lekcje, a nauczyciele nie radzą sobie z tym zjawiskiem, powstaje chaos uniemożliwiający realizację programu. Niestety, w takim systemie najbardziej cierpią dzieci zdolne, które często nudzą się na lekcjach, ponieważ uwaga nauczyciela koncentruje się na uczniach, którzy nie nadążają. Hanna Dobrowolska zauważa, że w takich szkołach pogłębia się brak dyscypliny, wzrasta poziom agresji uczniów wobec kolegów oraz agresji wobec nauczycieli, którzy są pozbawieni narzędzi dyscyplinujących³³. Edukacja włączająca, mimo swoich założeń, budzi niepokój. Nie kieruje się zasadą ochrony osób zgodnie z zasadą sprawiedliwości, nie tworzy takich możliwości, które pozwolą na optymalny rozwój. Teresa Stankiewicz postuluje, by w edukacji, która włącza uczniów niepełnosprawnych, obecne było rozumienie ich sposobu poznawania świata. To bowiem daje otoczeniu możliwość zrozumienia i akceptacji takiej osoby, a także stworzenia warunków jej osobowego rozwoju. Co najważniejsze, nie może się to odbywać kosztem innych osób³⁴.

6. Zakończenie

Humanizm jest niezwykle ważny w życiu człowieka. Można powiedzieć, że humanizm jest właściwym środowiskiem człowieka. Wyraża się w postawie akceptacji, życzliwości i zaufania, budowaniu moralnie dobrych relacji osobowych, tworzących najważniejsze wspólnoty ludzkie: dom i szkołę. Stąd Mieczysław Gogacz pisze, że humanizm jest skutkiem osobowych relacji miłości, wiary i nadziei³⁵. Humanizm więc pozwala na wyróżnienie osoby, uznanie jej wartości, ochronę i rozwój. Zakłada on także głębsze poznanie człowieka i skupienie się

³³ H. Dobrowolska, *Totalna rewolucja w polskiej szkole. Komu służy produkcja „homo debilis”?*, <https://ruchochronyszkoły.pl/aktualnosci/totalna-rewolucja-w-polskiej-szkole-komu-sluzy-produkcja-homo-debilis/>, [dostęp: 14. 05. 2023].

³⁴ T. Stankiewicz, *Epistemologiczne i antropologiczne aspekty projektowania uniwersalnego*, „Paideia” 5/2023, s. 107.

³⁵ M. Gogacz, *Elementarz metafizyki*, Warszawa 1987, s. 127–128 i 158–159.

na działaniach podkreślających godność osoby. Nikt nie zasługuje na wykluczenie, separację czy złe traktowanie ze względu na jakąś różnicę. Społeczeństwo, mimo rosnącej świadomości, nie do końca wie, jak traktować takie osoby, dlatego tak ważne jest uświadamianie ludzi. Dzięki humanizacji edukacji, osoby z niepełnosprawnościami nie są już oddzielane od społeczeństwa. Powstało wiele placówek integrujących takie osoby z osobami w pełni sprawnie funkcjonującymi, co pozwala na rozwój osób z niepełnosprawnościami w możliwie jak najbardziej naturalnym środowisku. Założenia takich szkół i przedszkoli są szczytne, mają pozwolić na integrację z różnymi osobami i nauczyć wzajemnej tolerancji, akceptacji, zrozumienia, ale nie zawsze wybór takiej placówki będzie odpowiedni, komfortowy dla osób z niepełnosprawnościami. W takich placówkach również zdarza się nieodpowiednie traktowanie, co demotywuje uczniów do dalszego rozwoju, powoduje ich samoizolację i w końcu przynosi skutki przeciwne do założonych.

Oprócz placówek powstały specjalne metody nauczania i wychowania, a nauczyciele są edukowani do pracy z takimi osobami. Powstały też nowe systemy edukacyjne, rozwija się kształcenie integracyjne i nauczanie włączające. To dowodzi, że społeczeństwo chce, aby osobom niepełnosprawnym żyło się lepiej, aby nie były izolowane, integrowały się z innymi, aby społeczeństwo było świadome, że każdy jest inny i należy wszystkim odpowiednio traktować. Humanizm powinien być cały czas obecny w świadomości ludzi, aby świat wciąż pamiętał o wartości każdego człowieka, aby wprowadzał zmiany, które pozwolą na to, aby społeczeństwo było przyjazną, bezpieczną przestrzenią dla każdego. Człowiek musi pamiętać o wadze chronienia relacji osobowych, powinien o nie dbać i stawiać je ponad dobra materialne.

Bibliografia

- Bartczuk R., *Humanizm* [w:] *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, red. A. Maryniarczyk t. 4, Lublin 2003, s. 655–657.
- Buchnat M., *Formy organizacji kształcenia dziecka z lekką niepełnosprawnością intelektualną, a jego kompetencje społeczne*, Poznań 2015.
- Cichocki R., *Podmiotowość w społeczeństwie*, Poznań 2003.
- Dykcik W., *Wprowadzenie w przedmiot pedagogiki specjalnej jako nauki*, Poznań 2007.

- Faron R., Krasnodębski M., *Poezja humanizmu, religii i metanoi. Dwugłos do książki Mieczysława Gogacza Skrzydła Aniołów*, „Ełckie Studia Teologiczne” 2/2001, s. 91–106.
- Gogacz M., Andrzejuk A., *Niepełnosprawność (aspekty teologiczne)*, Poznań 1991.
- Gogacz M., *Elementarz metafizyki*, Warszawa 1987.
- Gogacz M., *Filozoficzna identyfikacja godności osoby ludzkiej*, [w:] *Zagadnienie godności osoby ludzkiej*, red. J. Czerkawski, Lublin 1944, s. 113–140
- Kapuściński W. J., *Człowiek czy humanista w kosmosie*, Kraków 1982.
- Kowalczyk S., *Humanizm* [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 6, red. Walkusz J., Lublin 1993, s. 1311–1314.
- Krasnodębski M., *Niepełnosprawność apelem o humanizm*, „EPI. Kwartalnik problemów społecznych i medycznych” 1(17)2005, s. 12–15.
- Kulbaka J., *Niepełnosprawni z dziejów kształcenia specjalnego*, Warszawa 2012.
- Łomny Z., *Humanizm w szkicowanym obrazie historycznym — o jego jakościową obecność w edukacji przyszłości*, Kraków 2000.
- O nowy humanizm w edukacji*, red. Gajda J., Kraków 2000.
- Ostrowska U., *Humanizm* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 2, red. Pilch T., Warszawa 2003.
- Papuda–Dolińska B., *Dziecko z niepełnosprawnością wzroku w roli ucznia szkoły ogólnodostępnej, integracyjnej i specjalnej*, Lublin 2017.
- Pedagogika specjalna*, red. Dykcik W., Poznań 2007.
- Podmiotowość, osoba, tożsamość*, red. Zaorski — Sikora Ł., Łódź 2007.
- Stankiewicz T., *Epistemologiczne i antropologiczne aspekty projektowania uniwersalnego*, „Paideia” 5/2023, s. 89–112.
- Suchodolski B., Wojnar I., *Humanizm i edukacja humanistyczna. Wybór tekstów*, Warszawa 1988.
- Szymański M. J., *Edukacyjne problemy współczesności*, Kraków 2014.
- Warchał A., *Podmiotowość w sferze społecznej*, Łódź 2007.
- Wojnar I., *Humanistyczna pedagogika — w nieprzyjnym otoczeniu*, Kraków 2000.
- Zawiślak A., *Wybrane zagadnienia pedagogiki specjalnej*, Kraków 2009.

Źródła internetowe

- Dobrowolska H., *Totalna rewolucja w polskiej szkole. Komu służy produkcja „homo debilis”?*, <https://ruchochronyszkoly.pl/aktualnosci/totalna-rewolucja-w-polskiej-szkole-komu-sluzy-produkcja-homo-debilis/>, [dostęp: 14. 05. 2023].

HUMANISM AND THE PERCEPTION AND EDUCATION OF PEOPLE WITH DISABILITIES

Summary

The following article titled *Humanization of the perception and education of people with disabilities* presents issues related to humanism and the perception of humans, as well as the education of people with disabilities. The aim of the article is to popularize this topic, draw attention to the value of humans and the problems that disabled people have to struggle with.

Nowadays, a lot is said about disability. Many educational programs are also being developed. However, there are still people and institutions that treat people with disabilities inappropriately. Disabled people, just like others, are valuable people, therefore they deserve decent treatment and the same rights as every human being. The goal of humanism is to show that regardless of how someone was born, whether they are disabled or not, regardless of gender, faith or nationality, everyone has a mind and is able to create many wonderful things. That's who we are and no one should be treated as inferior because of their differences.

Education of people with disabilities is also an important topic of this article. Integrative education and inclusive learning are described and compared here. The advantages and disadvantages of these systems are presented. Despite many good intentions, those systems do not always work and are not always the right choice for people with disabilities.

Keywords: *disability, humanism, person, education.*

